

Vammaisetuudet ja kuntoutusetuudet

Vammaiset henkilöt

Suomi on ratifioinut YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 27/2016, vammaisyleissopimus). Sopimuksen 1 artiklan 2 kappaleen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Sosiaaliturvaan sisältyviä toimeentuloa turvaavia etuuksia koskevassa lainsäädännössä ei säädetä vammaisten henkilöiden määritelmästä, vaan oikeuksista eri etuuksiin. Vammaisia henkilöitä ei ole mahdollista määritellä ryhmänä sosiaaliturvalainsäädäntöön esimerkiksi eri sairaus- tai vammadiagnoosien perusteella, kuten edellä YK:n vammaisyleissopimuksen määritelmästä käy ilmi. Oikeudet etuuksiin on säädettävä lainsäädännössä riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti silloinkin, kun kyse on ns. tapauskohtaisesta (sidotusta) kokonaisharkinnasta. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta oikeuksia toimeentuloa turvaaviin etuuksiin ei lähtökohtaisesti tule kohdentaa esimerkiksi tietyille sairaus- tai vammadiagnoosiryhmille.

Vammaisetuuksien kokonaisuus ja vammaispalvelulainsäädäntö

Vammaisetuuksista annetussa laissa (570/2007, vammaisetuuslaki) säädetään vammaisetuuksista, joita ovat 2 §:n mukaan alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki ja eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä. Tarkoituksena on tukea Suomessa asuvan vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan henkilön selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, osallistumista työhön tai opiskeluun sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kotona asumista, kuntoutusta ja hoitoa. Kutakin vammaistukea maksetaan kolmella eri tasolla: perustasolla, korotetulla tasolla ja ylimmällä tasolla. Tuki voidaan myöntää määräajaksi tai toistaiseksi. Oikeus vammaisetuuteen ja etuuden taso harkitaan yksilöllisesti asiakkaan kokonaistilanteen perusteella laissa säädettyjen myöntämisedellytysten ja etuuden tason arvioinnissa huomioon otettavien seikkojen mukaisesti.

Vammaisetuudet rahoitetaan kokonaan valtion varoista. Vuoden 2022 joulukuussa vammaistukien saajia oli yhteensä 258 017 henkilöä (573,9 miljoonaa euroa), joista 42 782 henkilöä sai alle 16-vuotiaan vammaistukea (92,2 miljoonaa euroa), 15 572 henkilöä 16 vuotta täyttäneen vammaistukea (40,5 miljoonaa euroa) ja 199 684 henkilöä eläkettä saavan hoitotukea (441,2 miljoonaa euroa) [Kelan vammaisetuustilasto 2022](#), s. 29.

Vammaisetuuslainsäädäntö on kokonaisuudistettu viimeksi 2000-luvun alkupuolella osana kokonaisuudistusta, jossa valmisteltiin uusi kansaneläkelaki, vammaisetuuslaki ja eläkkeensaajan asumistuesta annettu laki (HE 90/2006 vp). Uudistus oli tuolloin osa kokonaisuutta, jolla pyrittiin ajanmukaistamaan ja selkeyttämään toimentuloturvaa koskevaa lainsäädäntöä (HE 90/2006 vp, s 1). Ruokavaliokorvaus (eli keliakiakorvaus) erillisenä etuutena poistettiin vammaisetuuslain mukaisista etuuksista vuoden 2016 alusta lukien (HE 50/2015 vp).

Vammaisetuuslainsäädäntöä ei tämän jälkeen ole uudistettu kokonaisuudessaan. Lain toimeenpanosta vastaava Kansaneläkelaitos on tuonut sosiaali- ja terveysministeriön tietoon lain

uudistustarpeita. Laissa voidaan arvioida olevan myös runsaasti säädösvelkaa ja vanhentunutta sääntelyä.

Vammaisetuslainsäädännön uudistaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa kokonaisuutena. Tällöin voitaisiin arvioida kokonaisuutena vammaisetuuksien tarkoituksenmukaisuus ja kohdentuminen sekä huomioida haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden osalta heidän oikeuksiensa toteutuminen. Tämä olisi kuitenkin iso lainvalmisteluhanke, joka edellyttäisi huolellista valmistelua. Valmistelussa on turvattava vammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua valmisteluun ja tulla kuulluksi YK:n vammaisyleissopimuksen edellyttämällä tavalla. Kokonaisuudistuksen valmistelu vaatisi riittävät ja turvatut resurssit.

Vammaispalvelulain kokonaisuudistus valmisteltiin päättyvällä hallituskaudella 2019—2023 ja uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan 1.10.2023. Samalla vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) voimassaolo päättyy. Vammaisten henkilöiden palvelu- ja etuuskokonaisuuden selkeyden kannalta myös vammaisetuslainsäädäntö olisi tarkoituksenmukaista uudistaa, huomioiden kuitenkin, että pian voimaan tuleva vammaispalvelulain kokonaisuudistus ja sen toimeenpanon vakiintuminen tulee huomioida ennen muita suuria uudistuksia.

Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuudet

Vammaisia henkilöitä koskee läheisesti myös Kansaneläkelaitoksen järjestämä kuntoutus, josta säädetään Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetussa laissa (566/2005). Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksia ovat ammatillinen kuntoutus, vaativa lääkinnällinen kuntoutus, kuntoutuspsykoterapia ja harkinnanvarainen kuntoutus. Kansaneläkelaitos myös maksaa kuntoutusrahaa kuntoutuksen aikaisen toimeentulon turvaamiseksi. Kuntoutusetuudet koskevat myös vammaisia henkilöitä. Heikennykset Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksiin voivat heikentää vammaisten henkilöiden kuntoutumista, toimintakyvyn ja työ- ja opiskelukyvyn tukemisen sekä arjessa selviämisen edellytyksiä.

Juridisia huomioita

Vammaisten henkilöiden aseman ja oikeuksien turvaaminen edellyttää huolellista valmistelua, mikäli etuuslainsäädäntöön halutaan tehdä muutoksia. Vammaiset henkilöt ovat haavoittuvassa asemassa oleva, hyvin moninainen ryhmä. Osa heistä on myös alaikäisiä, jolloin lapsen etu tulee ensisijaisesti ottaa huomioon kaikissa toimissa Suomen ratifioiman lapsen oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen (SopS 60/1991) mukaisesti. Vammaisyleissopimus velvoittaa Suomea turvaamaan sopimuksessa vammaisille henkilöille turvatut oikeudet ja muut sopimusvelvoitteet. Sopimuksen keskeisin periaate on syrjinnän kieltö. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden turvaaminen velvoittaa valtiota. Vammaisille henkilöille tulee myös turvata mahdollisuus osallistua itseään koskevien asioiden valmisteluun ja tulla kuulluksi.

Suomen perustuslain (731/1999, perustuslaki) 19 §:ssä säädetään oikeudesta sosiaaliturvaan. Etuuslainsäädäntöön tehtävien muutosten yhteydessä on muistettava, että perusoikeuksien heikentämiskielto ja muu perusoikeuksien toteutumista turvaava oikeudellinen aines ja tulkintakäytännöt asettavat perusoikeudellisia rajoituksia etuuksien tason heikentämiselle.